

Rafael Benet i els papers perduts de Tossa

Ens ha costat trobar un cafè vora mar on continuar parlant d'aquella Tossa multicultural que Rafael Benet descrivia als anys trenta en els articles que enviava a La Veu de Catalunya, però no ens estranya haver acabat en una petita terrassa ja quasi a tocar de la Mar Menuda, perquè mentre passejàvem pels carrers hem tingut la desagradable sensació de ser en un poble fantasmal que confirma els mals pronòstics contra els quals ja advertia Benet fa prop d'un segle. Amb Glòria Bosch i Susanna Portell, que acaben de reunir aquells textos en el llibre *Tossa, Babel de les Arts (1933-1936)*, editat dins la col·lecció Josep Pla de la Diputació de Girona a partir de l'ordenació i els nous comentaris que havia planificat publicar en volum el mateix pintor i crític d'art el 1967, tot i que el projecte no va arribar a port, volíem refer el camí per veure què en quedava, de tot aquell món, a la Tossa d'avui, però la Susanna, al final, no ens hi va poder acompanyar, i amb la Glòria avançàvem d'ensurt en ensurt, i això que ella hi viu tot l'any. A tot arreu, persianes abaixades i restaurants i comerços tancats, a pesar d'aquest febrer tan càlid i lluminós i dels turistes que vagarejaven igual de desconcertats que nosaltres. La solitud pot fer algun bé, però no el soroll eixordador, des de l'entrada de la vila fins a tocar a mar, de màquines piconadores, serres mecàniques, martells pneumàtics, formigoneres, grues..., perquè a tot arreu hi havia també camions desenrunant edificis sencers, com la històrica casa Ferrer, el pas tallat per tanques d'obres, finestres rebentades, locals desapareguts o tan transformats que ja no se'n reconeixia ni el número a la porta. "Els pobles de la costa ho tenen, això, que destinen l'activitat de l'hivern a preparar frenèticament la temporada d'estiu", em comenta Glòria Bosch, potser per disculpar-se'n una mica, però el brogit és tan intens, que sembla més aviat una destrucció planificada.

I aquest és el poble mariner que va enamorar, en aquells tres anys que van de les esperances de 1933 al daltabaix de 1936, Marc Chagall, André Masson, Jean Metzinger, Dora Maar, Georges Bataille i Jules Supervielle? I Georges Kars, Oscar Zügel, Fritz Marcus, Nancy Johnstone, George Brignoni, Germaine Labaye, Suzanne Phocas, Roger Wild, Paul Landsberg, i els nostres Pere Créixams, Joan Colom, Enric Casanovas, Oleguer Junyent, Josep Palau i Rafael Benet? Dels llocs que freqüentaven, ja només queda dret, tal com el coneixien almenys per fora, el Cafè d'en Biel, aquella sucursal de La Rotonde de Montparnasse, la gramola de la qual animava els vespres de la colònia artística i on Créixams, "el cònsol de l'Escola Multinacional de Tossa", va obrir il·lusionat un restaurant el juliol de 1936 que va haver de tancar l'endemà mateix per la guerra. El cafè és davant de la platja llarga, on Benet explica, en un article inèdit recollit ara en el llibre, que havia trobat el filòsof Landsberg absort sota un tenderol llegint la poesia de Maragall, i on es va perdre mar endins la piragua de l'escultor Brignoni, tan fascinat amb la destresa del fuster tossenc Narcís Fonalledas, continuador, al seu torn, de les campanyes arqueològiques a la vil·la romana dels Ametllers del metge Ignasi Melé, la casa del qual, al carrer Taüll, encara el recorda amb una placa col·locada pel Centre Excursionista el 1933. Aquest llibre, com li agradaria dir-ne a Susanna Portell, és ple de cercles que reten culte a l'amistat i la providència. Un nom que et porta a un altre, una troballa que n'il·lumina una altra, un parentiu inesperat entre artistes d'obres i temperaments tan dispars que van trobar justament aquí, en aquest recer amagat, lluny de la persecució nazi i la crisi europea, un espai de confraternització internacional, on es xampurrejava el francès, l'alemany, l'anglès, el castellà i el català sense distincions de procedència, religió ni classe perquè al capdavant tots acabarien adoptant el cabàs popular, els mallots de bany de colors llampants, les estores d'espart i el gust pels aplecs, la sardana i els balls de disfresses a la Pensió Steyer, de la qual, per cert, avui no queda res, com tampoc, més enllà de l'esplanada on celebraven el carnaval i jugaven a tennis a l'ombra dels garrofers, del dancing del Bon Retir que regentava l'editor alemany Kurt Merlaender. És un destí molt millor, ben mirat, que el de la Fonda Rovira, on es va allotjar Nancy Johnson abans d'obrir el seu hotelet anglès dalt del turó, construït per Zügel en un estil que Benet qualifica de californià i absorbit també, fa anys, pel complex gegantí de l'Hotel Don Juan. De la mateixa casa de Zügel, que inspira a Benet un assaig de lectura obligada per entendre l'arquitectura no com una

exhibició d'egolatria, sinó com un art del respecte i la discreció, avui en queda poc més que un pany de paret sota teulada, adherida com un apèndix mort a un altre hotel tot i que la mateixa vídua de l'arquitecte havia ofert al municipi de transformar-la en un museu que acollís la col·lecció del seu marit.

Quan passem per davant del que havia estat la modesta fonda Rovira, Glòria Bosch accelera el pas, com si l'averkonyís haver de mostrar-me'l: aquell petit hostel està en plena conversió en un monumental edifici d'apartaments que agafa tot el xamfrà i un bon tros del passeig davant de mar. L'empenta del progrés, en diem ara. Benet, en el seu llibre, s'hi referia com "blocs exhumans traçats al tiralínies que han anat ofegant el paisatge angèlic i les construccions saboroses", una descripció que avui queda curta davant les dimensions descomunals que ha adquirit el turisme de masses. Des de mitjan anys cinquanta, amb el primer embat de l'especulació urbanística, el crític d'art ja es lamentava que "havia perdut Tossa", que només reconeixia en allò que no l'havien poguda canviar: l'aire i la llum. No existeix ja ni tan sols el Museu Municipal, que el 1935 es va convertir en el primer d'art contemporani de l'Estat, descavalcat de la Xarxa de Museus de la Generalitat per la pèssima conservació de l'edifici i "tancat per obres", segons anuncia un rètol a la porta. Parem l'orella, expectants: deu ser l'únic lloc del poble on a dins no se sent ni el repic d'un trist martellet. El cert és que està tancat i prou, com a mínim des de finals de novembre.

Encara hi ha dempeus, per sort, el casal de 1905 on va hostatjar-se Casanovas, un edifici de caràcter auster que s'adiu tant amb el del mateix escultor, prop de l'església dels Socors, que segons Benet recordava, vista des dels carrers que hi pujaven, un il·lusionisme de De Chirico; i la casa de nines de la Vila Vella on va allotjar-se el pintor André Masson, que marxaria tan a contracor amb la guerra ja començada, immortalitzat amb el crític d'art Georges Duthuit en una fotografia d'època abocats al mateix balcó per sota del qual ara passa una parella d'estrangers, potser francesos, sense saber que acaben de deixar enrere un tros d'història irrepetible; i la caseta que acabaria comprant, al carrer de Sant Telm, George Kars, el més entranyable dels amics estrangers de Benet, l'empremta del qual és recordada amb una inscripció gravada a la pedra, on no s'indica pas que acabaria suïcidant-se durant la Segona Guerra Mundial, tement el seu destí als camps de concentració com a jueu apàtrida, com sí que apunta sota l'article que li va dedicar Benet en una de les notes afegides el 1967, quan encara pensava que podria salvar aquella Babel de les Arts de la desmemòria general en un llibre que no va poder veure mai editat. S'hauria perdut per sempre si Glòria Bosch i Susanna Portell, que saben que Rafael Santos Torroella s'havia compromès a editar-lo, no haguessin tingut la paciència d'anar a buscar la carpeta on hi havia les quartilles ben ordenades a l'Arxiu Municipal de Girona. Que no sortís a la llum en el seu moment només s'explica, segons Glòria Bosch, pel fet que resultava inconvenient, sobretot per les referències a l'Alemanya nazi en plena dictadura franquista i pel colofó pòstum que, per honorar els amics, havia afegit Benet a alguns capítols: el suïcidi de Kars, la mort a les cambres de gas del matrimoni Wolfson. El llibre, ara mateix l'únic testimoni dret d'aquell paradís blau, es presentarà el 2 de març a la Casa de Cultura de Tossa (12 h) i el 14 de març a la Fundació Vila Casas (19 h).

Publicat a:

-El Punt Avui. Girona 26-02-2024, Pàgina 19

-El Punt Avui. Nacional 26-02-2024, Pàgina 19

Font del document:

<http://www.elpuntavui.cat/cultura/article/19-cultura/2390033-rafael-benet-i-els-papers-perduts-de-tossa.html>